
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

OKTÓBER EMLÉKEZETE*

BOSNYÁK ISTVÁN

Volt századunkban egy nagy európai, sőt részben kontinensközi nemzedék, melynek életútját — nemzeti és felekezeti, szociális és foglalkozásbeli különbségektől függetlenül — egy és ugyanazon alapvető történelmi tény, egy és ugyanazon világtörténelmi elvárás határozta meg sorsdöntően.

A XX. század talán a legdramatikusabb életutat bejáró, politikai értelemben vett nemzedékére, azokra az életteni tekintetben más-más korosztályokhoz tartozó, ám a történelmi cél és történelmi eredmény, közösségi akarás és egyéni sors szempontjából egyetlen nemzetközi generációt képező munkás- és paraszt-, kispolgár- és értelmiségítőmegekre gondolunk, amelyek az első világháború üszkein és az akkori nemzetközi munkásmozgalom — a szociáldemokrácia — teljes erkölcsi és politikai csődjének romhalmazán ismertek önmagukra, emberi lehetőségeikre és nemzedéki feladataikra. Mégpedig egy új, mindaddig pusztá reményként, távoli-távoli, jobbára csak elméleti fénysugárként derengő, *akkor* viszont — 1917-ben — nagyon valószínűen fellobbanó s igen valóságos távlatokat bevilágító történelmi tűznek a fényében.

A jugoszláviai magyar szellemi progresszió mindmáig megíratlan, e századi történelmének nem egy kiemelkedő szereplője szintén *ennek* a tűznek az ígézetében lett azzá, amivé lett: nemzetközi távlatokban gondolkodó, érző és cselekvő magyar forradalmárrá. Majd pedig — Október nemzetközi tüzeinek ellobbanása után — jobbára hányatott sorsú, az ifjonti világreményekkel megcsalt, saját történő történelmükkel megcsúfolt, tragikus figurákká.

Sinkó Ervin alakja talán azzal emelkedik ki a lenini Októberrel induló magyar értelmiségi forradalmárok hosszú sorából, hogy ő — ő is — nemcsak intenzíven *végigélte* és (nagy buktatókkal és nagy kerülőkkel) *végigcsinálta*, hanem ugyancsak erőteljesen *végig is írta* e nemzetközi generáció történelmi és emberi drámáját. S épp ezzel lett Október nemzedékének egyik legjelentősebb krónikása a magyar irodalomban,

* Elhangzott a Csépe Imre Emléknap idei záróünnepségén.

s mindenképpen a legjelentősebb krónikása a jugoszláviai magyar literatúrában.

E jubileumi alkalomból vegyük számba ismét, milyen emberi és alkotói létélményt jelentett neves szerzőnk számára a nagy októberi szocialista forradalom.

A sorsdöntő, egész életutat meghatározó alapélményt három évtized múltán, egy 1947-ben írott versében a lírikus Sinkó így öntötte maradandó formába:

Október

Vágyták mikor még a nevét se tudták,
 Idők ős sűrűjében,
 Ahol csak embert tiprott ember.
 Vágyták korbács alatt, gályarabságban, faeke s gyilkos gépek mellett.
 Kereszten, máglyán, bitón, börtönben, piszkos vackon
 Nőtt nagyra s Október elé dagadt az évezrek sűrűjén
 Vergődő tiltott, halálhörgő vágy.
 Piramis, vár, katedrális, bankpalota
 Adták egymásnak tovább a vak átkot
 S ahányszor tiprott kín fel-felszökött reménnyé
 Fölébe piramisnak, tornyoknak, bankpalotáknak,
 Mindig vérbe borultan zuhant le, vissza a mélybe,
 Idők ős sűrűjébe, mely sorsot hirdetett.
 Évezredes kuss, évezredes kárvallottság alvadt vére csendjébe.

Október eszméje tehát mint közösségi ósvágy és ósremény kap hangot e jubileumi Sinkó-vers nyitányában. Mint az emberiség osztálytársadalmi alakzatainak — a *korbács, gályarabság, faeke és gyilkos gépek* előtörténelmi szakaszának, avagy a *piramis, vár, katedrális, bankpalota* világainak — mélyből feltörő s a mélybe ismételten vissza-visszazuhanó közösségi reménye. S mindennek, az alávetett emberiség „évezredes kárvallottságának” gyökeres és végső felszámolását előlegezte 1917 kozmikus pillanata — a történet történelem valóságában a szóban forgó majdani Sinkó-vers metaforikus szóhasználatában egyaránt:

S a k k o r idők ős sűrűje megtántorgott.
 Nem a régi csendes avar alszik sötét földön?
 Részeg a föld vagy bort ittak a tornyok?
 Eloldott pillanat. Elszakadt a rend s évezrek
 Nyögő sűrűjén ő úgy tört át lefoghatalan
 Ifjú fényesen: illetlen csengő nevetés.
 Hol folytatása minden volt napoknak?
 Október napja új teremtés első napja,
 Kezdet. Dühöngve zúg, örjög, bög, orkánzik

Évezrek sűrűje. Tajtékzik örök jog és örök igazság.
 Észak, nyugat, dél és kelet sárkánytorka
 Tüzet és piszkot okád.
 Október napja nevet. Mi gondja örök jogukra?
 Száll győztesen feljebb és feljebb
 S míg múlt dühödt papjai magukat biztatva
 Rekedten ordítanak: zuhan már, zuhan —
 Október napja nevet — s hol csak embert tipor ember
 Tanul nevetni a remény, mely sóhaj volt és sírt.

Három évtizeddel e vers keletkezése előtt, az oroszországi forradalom friss hírére az akkori tizenéves poéta e prófétikus sorokat jegyzi be kéziratosa szabadkai naplójába:

„Én nem hiszem, hogy ez a forradalom a békéért indult (...), azt érzem, hogy ez világtörténelmi momentum, s az egyetlen világtörténelmi momentum a háborúban. S hogy egy erőteljes harangkongás a bekövetkező zivatar elé. (...) Megindult valami: és gyűlnek, pezsdülnek, forrnak ignoráltságban trespéd erők. Új lángok vakítását sejtem, s nem tudok megválni az érzéstől, hogy egész Európa egy váratlan és kolosszális metamorphozis küszöbére taszította önmagát.”

Nyilvánvaló ezek szerint, hogy Sinkó Ervin 1917-es és 1947-es Október-élménye egyaránt *kozmikus* élmény, s nem pusztán egyetlen nagy ország nemzeti forradalmának *politikai* élménye.

S épp ez az alapvető tartalmi jellegzetessége az egész Sinkó-életművön átvonuló, versben, kis- és nagyregényben, drámában, naplójegyzetekben, emlékiratokban, politikai és esztétikai tanulmányokban ismételtelen fel-felbukkanó Október-motívumnak: a világtörténelmi fordulat biztosnak látszó ígérete. „Mi 1918—19-ben azt hittük — emlékezik vissza Sinkó 1935-ben a kozmikus ígéretnek korára a magyar őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság távlatából —, hogy ez a történelmi pillanat az osztálytársadalom helyén a minden gazdasági szolgálattól felszabadult, szabad emberek társadalmának felépítésére. Mi 1918—19-ben azt hittük, hogy az emberiség egész eddigi történelmének teljes likvidálása érkezett el, s hogy küszöbén állunk az emberiség igazi történelme kezdetének. Mi 1918—19-ben azt hittük, hogy e feladat megoldásának materiális feltételein kívül a négy és fél éves háború után a pszichológiai feltételek is úgy adva vannak, mint még soha.”

S akkor aztán mégiscsak bekövetkezett az a nagy *zuhanás*, amely az 1947-es Október-versben a „múlt dühödt papjai”-nak hihetetlen és lehetetlen negatív prófécíjaként kap majd hangot.

S ami azóta máig, 1917-től 1947-ig, s a még ígéretesnek látszó 1947-től 1967-ig, vagyis szerzőnk haláláig s tovább, 1987-ig, a mai, újabb jubileumig történt és történik az időközben kínkeservesen diadalmaskodó, ám megint csak parciális, nemzeti s nem pedig egyetemes, nemzet-

közi proletárforradalmak társadalmában s rajtuk kívül is, természetesen, a másik és harmadik világban — az váltig e *zuhanás* fatális voltáról tanúskodik.

Hisz mi valósult meg a század-, illetve ezredvégre Október egyetemes ígéreteiből?

A termelő és teremtő, azaz alkotó tömegek általános gazdasági felszabadulása; a teljes foglalkoztatottság, avagy a krónikus munkanélküliség, a gazdasági krízisek, a nyomor és az éhínség tartós felszámolása; az osztályrétegződés atavizmusainak kiiktatása az emberi civilizáció életéből; az államnak mint elnyomó szervnek az elhalása összes represszív szervével és intézményével egyetemben; az országhatárok, kis és nagy háborúk, folyamatos és „spektakuláris” népintások gazdasági és politikai kiváltó okainak likvidálása; a faji, vallási és nemzeti fanatizmusok létalapjának megszüntetése; az egyedi ember tárgyabságának, eszköz és dolog voltának hathatós meghaladása, fizikai és szellemi teremtőképességének harmonikus kibontakozása, erkölcsi és esztétikai fogékonyságának zavartalan fejlődése... Nyilvánvaló, hogy Október világtörténelmi ígéreteinek e legjava mindmáig szépséges utópia maradt.

S hogy az maradt — és szükségképpen maradt az —, ennek végső soron egyszerű és alapvető történelmi okára Sinkó Ervin már a harmincas évek Moszkvájában (s talán nem is egészen véletlen, hogy épp ottan) nyílt tekintettel s illúziótlanul ráremült, azt jegyezvén be naplójába, hogy „az októberi forradalom diadala csak féldiadal volt, mert megállt az orosz határoknál”... Mert 1917—1919 európai és Európán kívüli progressziója, mindenekelőtt pedig munkásosztálya, szegényparasztsága és egyéb alávett rétegei nem tették egyetemessé. Mert nem használták ki azt a gigantikus, történelmi esélyt, mely századonként esetleg csak egyszer vagy egyszer sem adódik...

Természetes tehát, hogy Sinkó Ervin életművében is *kétszólamú* vezérmotívummá vált a nemzetközinek induló, majd nemzeti határok közt megrekedt, nagy októberi szocialista forradalom létélménye: Október mint egyetemes ígéret, s Október mint parciális megvalósulás; Október mint nemzeti diadal s mint nemzetközi kudarc, vagy legjobb esetben is csak féldiadal... Mint részleges beteljesülés egyrészt, s egyetemes hiány másrészt.

Olyan hiány azonban, mint voltaképpen minden egyéb történelmi féldiadalé volt a nagy francia polgári forradalomtól és a párizsi kommüntől századunk elbukó szocialista forradalmáiig: a meg nem valósult vagy félig megvalósult ígéretet a vereségek után is nemzedékről nemzedékre, századról századra tovább kísértik, bolygatják, emlékeztetik a jobbik emberiséget. Az ún. valóság atavizmusainak és animalitásainak újabb és újabb felszámoláskísérleteire ösztökelnek. Nem engedik feledésbe merülni önön kozmikus vagy legalábbis nemzetközi jelentőségű, nagy pillanatuk látszólag végérvényesen továtűnt és látszólag naivan, sőt együgyűen utópisztikus embertartalmait.

Ilyen értelemben Sinkó Ervin életművének nemzedéki létélménye, polifonikus alkotói vezérmotívummá szerveződött Október-lázai és -traumái szintén és szükségképpen túlélők fogantatásuk és írói kiteljesedésük korát, történelmi idejét. Bujtogatni, követelni, sürgetni és lázítani késztetnek majd, nyilván a mi ósdi századunk és avitt ezredünk letűntével is. Épp ennek a századnak, a mi századunknak hazajáró, jobbik lelkeként.